Pragmalinguistické aspekty interakcie postáv v umeleckom diele (C. Clark: Like Mother, Like Daughter)

Mária TKAČÍKOVÁ

Témou mojej práce je ‘zdvorilosť‘ (*politeness*), ktorú pragmalinguistika chápe ako zohľadňovanie partnera v komunikácii. Zdvorilý človek sa pri komunikácii správa tak, aby sa ostatní v jeho spoločnosti cítili dobre. Na skúmanie ‘zdvorilosti‘ existujú rôzne modely, pričom jedným z najznámejších a najprepracovanejších zdvorilostných modelov je Zdvorilostná teória podľa Brownovej a Levinsona z roku 1978 (*Brown and Levinson's politeness theory*), ktorá vymedzuje päť základných zdvorilostných stratégií. V mojej diplomovej práci som sa sústredila na skúmanie týchto stratégií v jednom z diel súčasnej americkej populárnej kultúry. Konkrétne ide o knihu Catherine Clarkovej s názvom *Like Mother, Like Daughter*, ktorá predstavuje paralelu k populárnemu americkému televíznemu seriálu Ženy z rodu Gilmorovcov (*The Gilmore girls*). Ide o literatúru určenú pre dospievajúcu mládež, čo sa prejavuje jednoduchosťou jazyka a štýlu. Ako to už implikuje samotný názov a jeho preklad: ‘Aká matka, taká dcéra‘, hlavnými postavami sú matka Lorelai a dcéra Rory, ktoré sú si zároveň navzájom najlepšími priateľkami. Na rozdiel od televízneho seriálu tu máme možnosť sledovať príbeh očami Rory, ktorá vystupuje zároveň v úlohe rozprávačky.

V prvej časti môjho príspevku chcem priblížiť Zdvorilostnú teóriu podľa Brownovej a Levinsona, o ktorú som sa opierala v mojej diplomovej práci. Zároveň uvediem zistenia, ku ktorým som sa dopracovala v mojej práci. Predmetom druhej časti môjho príspevku je aplikácia spomínaného zdvorilostného modelu na jeden z dialógov z knihy *Like Mother, Like Daughter*, ktorý je zahrnutý aj do analýzy v mojej diplomovej práci.

Východiskovým bodom Zdvorilostnej teórie podľa Brownovej a Levinsona je pojem ‘tvár’ (*face*). Brownová a Levinson chápu ‘tvár’ ako obraz alebo imidž, ktorým sa človek ako individualita prezentuje na verejnosti, pričom od ostatných členov spoločnosti očakáva, že budú tento jeho imidž rešpektovať. ‘Tvár‘ *(face)* pozostáva z dvoch aspektov, ktorými sú ‘pozitívna tvár‘ (*positive face*) a ‘negatívna tvár‘ (*negative face*). ‘Pozitívna tvár‘ v sebe zahŕňa potrebu niekde patriť, byť súčasťou určitej skupiny, byť akceptovaný inými. Naopak, ‘negatívna tvár‘ sa chápe ako túžba po slobode, nezávislosti a samostatnosti v svojich činoch

a rozhodnutiach. S pojmom ‘tvár‘ úzko súvisí termín ‘akt ohrozenia tváre‘ (*face threatening act)*. Podľa Brownovej a Levinsona sa jedná o taký typ rečového aktu, ktorý vo svojej podstate môže viesť k ohrozeniu ‘tváre‘ komunikačného partnera. Príkladom rečového aktu, ktorý môže viesť k ohrozeniu ‘pozitívnej tváre’ je urážanie alebo otváranie delikátnych tém, ako je napr. politika či náboženstvo. Naopak ‘negatívnu tvár‘ môže ohroziť napr. príkaz alebo varovanie.

Brownová a Levinson vo svojej zdvorilostnej teórii vymedzujú päť základných zdvorilostných stratégií, medzi ktoré patrí ‘povedať niečo priamo, explicitne‘ (*bald-on-record)*, ‘pozitívna zdvorilosť‘ (*positive politeness*), ‘negatívna zdvorilosť‘ (*negative politeness*), ‘povedať niečo nepriamo‘ (*off-record*) a ‘nevykonať akt ohrozenia tváre’ (*don’t do the face threatening act).* Pri každej interakcii je hovoriaci postavený pred dve možnosti, a to či sa rozhodne ‘vykonať akt ohrozenia tváre’ (*do the face threatening act)* alebo nie. V prípade, že sa hovoriaci rozhodne ‘vykonať akt ohrozenia tváre’ jeho komunikačného partnera, môže to urobiť ‘priamo’ (*on record)* alebo ‘nepriamo’ (*off-record).* Hovoriaci má dve možnosti, ako ‘vykonať akt ohrozenia tváre ‘priamo‘, a to ‘bez kompenzácie‘ (*without redressive action)* alebo ‘s kompenzáciou’ *(with redressive action).* Ak hovoriaci ‘vykoná akt ohrozenia tváre priamo a bez kompenzácie‘, ide o zdvorilostnú stratégiu ‘povedať niečo priamo, explicitne’ (*bald-on-record).* Ak sa hovoriaci rozhodne ‘vykonať akt ohrozenia tváre priamo, ale s kompenzáciou’, stojí pred ďalšou voľbou, a to, či podporí ‘pozitívnu‘ alebo ‘negatívnu tvár‘ svojho komunikačného partnera. V prípade zamerania sa hovoriaceho na ‘pozitívnu tvár‘, ide o ‘pozitívnu zdvorilosť‘ *(positive politeness),* v opačnom prípade, teda ak sa hovoriaci sústredí na ‘negatívnu tvár‘ svojho komunikačného partnera, hovoríme o ‘negatívnej zdvorilosti‘ *(negative politeness).*

Zdvorilostná stratégia, pri ktorej sa hovoriaci rozhodne ‘povedať niečo priamo, explicitne’ (*bald-on-record)* je charakteristická jednoznačnosťou, jasnosťou a priamosťou. Keď sa komunikant rozhodne ‘povedať niečo priamo, explicitne‘, je na prvý pohľad jasné, prečo sa rozhodol ‘vykonať akt ohrozenia tváre‘ komunikačného partnera. Ako príklad možno uviesť priamy rozkaz, napr. „Uprac si izbu!“ ‘Pozitívna zdvorilosť‘ (*positive politeness*), ako to už implikuje samotný názov, má za úlohu podporu ‘pozitívnej tváre‘ partnera v komunikácii. Ako príklad môžu poslúžiť tzv. ‘bezpečné témy‘ *(safe topics)*, t.j. témy, ktorými začínajú rozhovor ľudia, ktorí sa navzájom nepoznajú, napr. počasie. Opakom ‘pozitívnej zdvorilosti‘ je ‘negatívna zdvorilosť‘, ktorá podporuje ‘negatívnu tvár‘ alebo túžbu po nezávislosti. Jednou z najznámejších možností ako prejaviť komunikačnému partnerovi rešpekt jeho ‘negatívnej tváre‘ sú klasické zdvorilostné formuly, napr. „Mohol by som si od

Vás zavolať?“ Pokiaľ ide o štvrtú zdvorilostnú stratégiu, t.j. ‘povedať niečo nepriamo‘ (*off-record*), charakteristickým znakom je tu viacvýznamovosť. Úmysel, ktorý viedol hovoriaceho k ‘vykonaniu aktu ohrozenia tváre‘ je nejasný a vôbec interpretácia tohto rečového aktu ako ‘aktu ohrozenia tváre‘ je otvorená, vďaka čomu sa hovoriaci môže vnímať ako taktný. Napr. v situácii, keď chce jeden človek požiadať druhého, aby otvoril okno, nepovie mu to priamo cez rozkaz, t.j. „Otvorte okno!“ ale povie „Je tu horúco.“ Poslednou zdvorilostnou stratégiou podľa Brownovej a Levinsona je ‘nevykonať akt ohrozenia tváre‘ (*don’t do the face-threatening act),* čím sa hovoriaci úplne vyhne ohrozeniu ‘tváre‘ komunikačného partnera. K uvedeným zdvorilostným stratégiám Brownová a Levinson dodávajú, že človek ako racionálne založená bytosť si vždy vyberá tú stratégiu, ktorá je v danej situácii najefektívnejšia.

Súčasťou Zdvorilostnej teórie podľa Brownovej a Levinsona sú aj tzv. ‘sociologické premenné‘ (*sociological variables*), t.j. okolnosti prostredia, podľa ktorých sa posudzuje vážnosť aktu ohrozenia ‘tváre‘. Patrí sem ‘sociálna vzdialenosť‘ (*the social distance*), ‘relatívna moc‘ (*the relative power)* a ‘absolútna miera závažnosti požiadavky’ *(the absolute ranking of imposition).* ‘Sociálna vzdialenosť‘ *(the social distance)* vyjadruje blízkosť alebo odstup medzi komunikačnými partnermi. Príkladom minimálnej ‘sociálnej vzdialenosti’ je vzťah medzi dvoma sociálne rovnocennými členmi tej istej skupiny, napr. vzťah medzi dvoma spolužiakmi. Maximálnu ‘sociálnu vzdialenosť’” môžeme naopak pozorovať medzi dvoma náhodnými cestujúcimi vo vlaku. Pokiaľ ide o ‘relatívnu moc‘ *(the relative power)*, Brownová a Levinson ju definujú ako mieru, v rámci ktorej môže počúvajúci presadzovať svoje vlastné plány a svoju vlastnú tvár na úkor plánov a tváre hovoriaceho (Brownová a Levinson, 1996, s. 77). Ako príklad minimálnej ‘relatívnej moci‘ možno uviesť vzťah medzi dvoma spolupracovníkmi na tej istej úrovni riadenia, zatiaľ čo vzťah medzi zamestnancom a zamestnávateľom možno považovať za príklad maximálnej ‘relatívnej moci‘. Čo sa týka ‘absolútnej miery závažnosti požiadavky‘ (*the absolute ranking of imposition*), ide o hierarchické umiestnenie ‘aktu ohrozenia negatívnej tváre‘ v určitej kultúre, t.j. o stupeň považovania daného rečového aktu za ‘akt ohrozenia negatívnej tváre‘ v konkrétnej kultúre. Napr. pokiaľ ide o rečový akt žiadosti vo všeobecnosti v rámci našej kultúry, pýtanie sa na informácie, napr. na čas alebo na smer, predstavuje oveľa menej závažnejší ‘akt ohrozenia negatívnej tváre‘ ako prosenie o drobné, keď niekto potrebuje rozmeniť peniaze. No aj prosenie o drobné ohrozuje ‘negatívnu tvár’ menej ako žiadanie o veci nižšej materiálnej hodnoty, ako je napr. kniha. Avšak aj žiadanie o knihu predstavuje oveľa menej závažný ‘akt ohrozenia negatívnej tváre’ ako žiadanie o veci veľkej materiálnej hodnoty, napr. auto.

Brownová a Levinson venujú pozornosť aj pojmu ‘zdvorilostného étosu‘ , ktorý charakterizujú ako afektívnu kvalitu interakcie, ktorá je charakteristická pre členov určitej spoločnosti (Brownová a Levinson, 1996, s. 243). Uvedení autori takisto hovoria o existencii tzv. ‘kultúr pozitívnej zdvorilosti‘ (*positive politeness cultures*) a ‘kultúr negatívnej zdvorilosti’ (*negative politeness cultures*) podľa toho, či sa pri komunikácii v daných kultúrnych komunitách kladie do popredia blízkosť alebo odstup komunikačných partnerov. Severoamerická spoločnosť, ktorú zachytáva aj kniha *Like Mother, Like Daughter*, ktorá je predmetom analýzy tejto práce, sa vo všeobecnosti považuje za ‘kultúru pozitívnej zdvorilosti‘. Cieľom mojej diplomovej práce bolo overenie práve tejto hypotézy, podľa ktorej sa Američania v komunikácii orientujú na podporu ‘pozitívnej tváre’ komunikačného partnera. Za týmto účelom som uskutočnila pragmatickú analýzu dvadsiatich vybraných interakcií z danej knihy, pričom som svoju pozornosť orientovala na zdvorilostné aspekty prítomné v týchto konverzáciách. V súlade s názvom, najväčšiu časť zvolených interakcií tvoria rozhovory medzi matkou a dcérou, pričom medzi ďalších rozhodujúcich komunikačných partnerov v ostatných interakciách patria Rorini priatelia Lane a Dean ako aj rodičia Lorelai. Na základe mojej analýzy som dospela k záveru, ktorý potvrdzuje významné postavenie ‘pozitívnej zdvorilosti‘ v kontexte americkej kultúry. ‘Pozitívna zdvorilosť” sa vyskytovala takmer vo všetkých analyzovaných interakciách, pričom sa táto zdvorilostná stratégia ukázala ako rozhodujúca v polovici zo všetkých interakcií.

‘Pozitívna zdvorilosť” sa prejavila ako najvýznamnejšia zdvorilostná stratégia v dialógoch medzi Rory a Lorelai. No napriek minimálnemu odstupu medzi matkou a dcérou v ich konverzáciách vo všeobecnosti, čitateľ je svedkom zopár situácií, ktoré spôsobia zvýšenie momentálneho odstupu medzi Rory a Lorelai, napr. keď Rory odmieta ísť na prestížnu strednú školu do iného mesta kvôli chlapcovi, ktorý sa jej páči. V týchto situáciách môžeme pozorovať zvýšený výskyt ‘negatívnej zdvorilosti‘ v konverzáciách medzi matkou a dcérou ako prostriedku na komunikovanie odstupu medzi nimi.

Okrem faktora regionálnej príslušnosti, ktorý je úzko spätý s priateľským ‘interakčným étosom‘ (*interactional ethos*) v americkej spoločnosti, sa pri skúmaní zdvorilosti v daných interakciách ako rozhodujúcimi ukázali aj iné faktory, a to rod, vek a sociálny status. Pokiaľ ide o rod komunikantov, je potrebné brať do úvahy špecifiká ženskej reči, keďže väčšinu dialógov tvoria dialógy medzi matkou a dcérou. Lakoff hovorí o špecifických črtách ženského komunikačného prejavu (Holmes, 2008, s. 298). Medzi črty ženskej reči, ktoré sa preukázali ako najvýznamnejšie v interakciách medzi Rory a Lorelai patria ‘prostriedky oslabenia ilokučnej sily‘ *(hedges)* ako aj ‘prostriedky zvýšenia ilokučnej

sily‘ *(intensifiers)*. Medzi ‘prostriedky oslabenia ilokučnej sily’ môžeme zaradiť napr. *‘you know?’* (t.j. *‘vieš?’/’chápeš?’*) v Lorelainej výpovedi určenej Rory, keď jej vysvetľuje, prečo škola musí byť pre ňu dôležitejšia ako chlapec: *“But babe, guys are always going to be there, you know? This school isn’t. It’s more important. It has to be more important“. (Ale moja, chalani tu budú vždy, chápeš? Táto škola nie. Je dôležitejšia. Musí byť dôležitejšia.)* Významnú úlohu v dialógoch medzi matkou a dcérou tiež zohrávajú ‘prostriedky zvýšenia ilokučnej sily‘ *(intensifiers)*, napr. *‘so’* (t.j. ‘*tak’/‘naozaj’*) v Lorelainej výpovedi *“Oh, man, I’m so sorry.” (“Človeče, to mi je naozaj ľúto. “)* Spomínané črty ženskej komunikácie vo všeobecnosti vyjadrujú ‘pozitívnu zdvorilosť‘, a teda blízkosť v komunikácii.

Ďalšiu dôležitú líniu komunikácie v knihe *Like Mother, Like Daughter* predstavujú interakcie medzi mladými ľuďmi, konkrétne medzi Rory a jej priateľkou Lane ako aj medzi Rory a jej priateľom Deanom. V týchto rozhovoroch taktiež prevláda ‘pozitívna zdvorilosť‘, čo indikuje sociálnu blízkosť medzi jednotlivými partnermi v komunikácii. Jedným z rozhodujúcich faktorov, ktoré stoja za malým odstupom medzi týmito komunikačnými partnermi je určite ich vek. Jazyk, ktorí títo adolescenti používajú, je charakteristický vysokým stupňom neformálnosti, čo sa prejavuje predovšetkým prostredníctvom používania slangu a nespisovných gramatických foriem napr. *gonna* namiesto *going.*

Lorelaini rodičia, ktorí zohrávajú dôležitú úlohu v tomto príbehu, patria do vyššej spoločenskej triedy ako Rory a Lorelai. Konkrétne dcéra s matkou sú súčasťou strednej vrstvy, zatiaľ čo Lorelaiini rodičia patria k vyššej strednej vrstve. Spoločenská trieda úzko súvisí s pojmom sociálneho statusu. Holmes definuje tento pojem ako rešpekt, ktorý majú ostatní preukazovať danej osobe. (Holmes, 2008, s. 140) Analýza interakcií, v ktorých vystupujú Rorini starí rodičia, ukazuje, že stará mama si najviac nárokuje na uznávanie svojho vyššieho sociálneho statusu. Ako prostriedky na to používa negatívnu zdvorilosť a štandardné formy jazyka.

Z uvedených zistení vyplýva potreba brať do úvahy pri skúmaní zdvorilostných aspektov v akejkoľvek interakcii nielen regionálnu príslušnosť, a teda ‘interakčný étos‘ typický pre danú oblasť, ale aj rod, vek a sociálny status komunikačných partnerov.

V druhej časti môjho príspevku ukážem aplikáciu Zdvorilostnej teórie podľa Brownovej a Levinsona na jednu z interakcií z knihy *Like Mother, Like Daughter.* Uvedený dialóg medzi Rory a Lorelai sa vyskytuje v pilotnej kapitole knihy a vovádza čitateľa do vzťahu medzi matkou a dcérou.

Rory prichádza za mamou na ich obľúbené miesto, ktorým je občerstvenie „U Luka“, pričom vonku je obrovská zima.

(1) “Hey, it’s freezing, “I said as I approached her.
“Hej, to je zima“, povedala som, keď som k nej podišla.

(2) “What do you need? Hot tea? Coffee?” she asked with a smile.
Čo potrebuješ? Horúci čaj? Kávu? ,opýtala sa s úsmevom.

(3) I sat down at the table and realized what I really needed. “Lip gloss,” I told her.
Sadla som si k stolu a uvedomila som si, čo skutočne potrebujem. „Lesk na pery.“, povedala som jej.

(4) Mom started rooting through her giant black leather purse. Well, she calls it a purse, but it’s more like a shopping bag. It’s kind of nice because it means that *I* never actually have to carry anything.
Mama začala loviť v svojej obrovskej čiernej kabelke. Nuž, mama ju nazýva kabelka, no vyzerá skôr ako nákupná taška. Je to celkom príjemné, keďže to znamená, že vlastne si nikdy nemusím nosiť nič so sebou.

(5) “Aha!” She pulled out a lumpy clear plastic bag with things rattling around inside and sorted through it. “I have vanilla, chocolate, strawberry, and toasted marshmallow.”
“Aha!” Vytiahla priehľadnú, igelitovú, kozmetickú taštičku s vecami, ktoré dnu hrkali a prehrabala ju. „Mám vanilkový, čokoládový, jahodový a s príchuťou opekaného marshmallow.“

(6) “Anything in there not resembling a breakfast cereal?” I asked.
“Nemáš niečo, čo by nepripomínalo cereálne raňajky?“

(7) “Yes.” She pulled out another large makeup bag and extracted a single tube. “It has no smell, but it changes colors with your mood.”
“Áno.” Vytiahla ďalšiu veľkú tašku s mejkapom a vybrala jedinú tubičku. „ Tento je bez vône, no mení farby podľa tvojej nálady.“

(8) “God, Ru*Paul* doesn’t need this much make up,” I commented as she handed all the lipglosses to me.
“Bože, ani RuPaul nepotrebuje tak veľa mejkapu“ , okomentovala som, keď mi podala všetky lesky.

(9) “Well, *you’re* crabby, “she said.

"No, si protivná."

(10) "I'm sorry. I lost my Macy Gray CD, and I need caffeine."

"Prepáč. Stratila som moje CD Macy Gray a potrebujem kofeín."

(11) "I have your CD." She pulled it out of her purse.

"Ja mám tvoje CD." Vytiahla ho zo svojej kabelky.

(12) "Thief," I said as she set it on the table.

"Zlodejka", povedala som, keď ho položila na stôl.

(13) "Sorry. And I will get you some coffee." She hopped up from the table.

"Prepáč. A donesiem ti nejakú kávu." Vyskočila od stola.

Skôr než pristúpime k samotnej analýze uvedeného dialógu, je potrebné vyjasniť si termín 'prijateľné správanie'. Ide o neutrálne, nepríznakové správanie, ktoré je v súlade s normou a ktoré je charakteristické pre určitý vzťah. Treba dodať, že tieto normy sú dynamické, flexibilné, pričom vznikajú v procese interakcie. Takéto 'prijateľné správanie' môže v sebe zahŕňať aj potenciálne nezdvorilé správanie. Za príklad si môžeme zobrať vzťah medzi dvoma najlepšími kamarátkami, kde vzájomná blízkosť dovoľuje aj uťahovanie si zo seba navzájom, pričom sa ani jedna z kamarátok neurazí.

Rory začína rozhovor s Lorelai s '*Hey*', čím chce potvrdiť blízkosť vo vzťahu s jej mamou. V tejto svojej výpovedi Rory ďalej pokračuje 'nepriamo' (*off record*) (1), keď dáva náznaky svojej mame, aby jej priniesla niečo, aby jej nebola zima. Lorelai hneď spoznáva, že dcéra od nej niečo chce (2). 'Priamo, explicitne' (*bald-on-record*) sa jej pýta, čo potrebuje, či horúci čaj alebo kávu. Z tejto Lorelaiinej reakcie môžeme predpokladať blízkosť vo vzťahu medzi matkou a dcérou. No Rory 'priamo, explicitne' (*bald-on-record*) odmieta ponuku nápoja zo strany Lorelai a namiesto toho si vyberá lesk na pery (3). Hoci sa odmietnutie bežne vníma ako nepreferovaná voľba, zdá sa, že v tomto vzťahu matky s dcérou je momentálne odmietnutie zo strany Rory súčasťou 'prijateľného správania'. Ako dôkaz môže poslúžiť ochota Lorelai, ktorá ponúka Rory širokú paletu leskov na pery (5). Avšak, Rory odmieta aj túto štedrú ponuku zo strany svojej mamy (6). Navyše pohŕdavo nazýva všetky príchute leskov, ktoré jej Lorelai ponúkla, *'cereálne raňajky'*. Tento rečový akt Rory ohrozuje 'pozitívnu tvár' jej matky, a teda túto repliku Rory možno interpretovať ako potenciálne nezdvorilú. Napriek tomu sa v momentálnej situácii aj táto Rorina výpoveď opäť javí ako prijateľná vo vzťahu medzi matkou a dcérou. Môžeme to vidieť podľa toho, že sa Lorelai neurazí (7). Zdá sa teda, že matka je zvyknutá na podobné reakcie zo strany svojej dcéry. No na druhej strane je možné, že Lorelai si tu zároveň uťahuje z prílišnej náročnosti svojej dcéry

tým, že jej ponúkne lesk na pery, ktorý údajne mení farby podľa nálady jeho používateľa. V tejto Lorelainej výpovedi je prítomná ‘pozitívna zdvorilosť‘ , ktorá sa tu prejavuje použitím osobného privlastňovacieho zámena. Matka hovorí dcére o spomínanom lesku na pery ako o takom, ktorý mení farby *‘podľa tvojej nálady’*, namiesto toho, aby povedala *‘podľa nálady’,* čím môže zdôrazniť spoločné zázemie, ktoré má so svojou dcérou. Avšak, vo svojej ďalšej reakcii Rory, ako sa zdá, prekračuje hranice ‘prijateľného správania‘ v jej vzťahu s matkou. Dcéra prirovnáva mamin bohatý mejkap k mejkapu Ru Paula. [Ide o muža zo sveta amerického šoubiznisu, ktorý zabáva ľudí, pričom sa oblieka do ženských šiat a používa mejkap.] Rory sa tým, že naznačuje, že ani Ru Paul napriek svojej extravagancii nepotrebuje tak veľa mejkapu ako Lorelai, vysmieva svojej matke. Ako môžeme vidieť, táto Rorina výpoveď ublíži jej matke (9). Lorelai obviňuje svoju dcéru, že je protivná, pričom obvinenie ako ‘akt ohrozenia tváre’ zjemňuje pomocou častice ‘*Well*‘, ktorá z tohto dôvodu funguje ako ‘prostriedok oslabenia ilokučnej sily’ (*hedge*) . Keďže v tomto momente možno pozorovať určitý odstup medzi matkou a dcérou, môžeme ‘*Well‘* považovať za ‘prostriedok oslabenia ilokučnej sily’ (*hedge*), ktorý je zameraný na podporu ‘negatívnej tváre’ komunikačného partnera. Vo svojej ďalšej reakcii sa Rory ospravedlňuje za to, že bola protivná (10), jej ospravedlnenie je teda ‘aktom posilnenia tváre’ (*face-enhancing act*) jej mamy. Dcéra tiež vysvetľuje, prečo má zlú náladu, keď hovorí, že stratila svoje obľúbené CD. Takisto naznačuje matke, aby jej priniesla kávu. Ako už bolo spomenuté, ide tu o zdvorilostnú stratégiu ‘povedať niečo nepriamo‘ (*off-record*). Vo svojej reakcii Lorelai ‘priamo, explicitne’ (*bald-on-record*) priznáva Rory, že to bola ona, kto si bez dovolenia požičal CD jej dcéry (11). Následkom toho, Rory nazýva svoju mamu hanlivým výrazom ‘*Zlodejka‘* (12), čo sa vo svojej podstate môže chápať ako potenciálne nezdvorilé správanie. No, ako môžeme vidieť ďalej, v tomto vzťahu matky s dcérou sa toto správanie javí ako ‘prijateľné’. Keďže Lorelai vidí, že jej dcéra je na ňu veľmi nahnevaná, ospravedlní sa za svoje nevhodné správanie, teda ‘vykoná akt posilnenia tváre’ Rory (13). Rovnako ponúkne svojej dcére, že jej prinesie kávu. Týmto spôsobom chce vykompenzovať ujmu, ktorú spôsobila Rory tým, že si vzala jej CD bez dovolenia.

Na základe analýzy uvedeného dialógu medzi Rory a Lorelai môžeme predpokladať ‘malú sociálnu vzdialenosť‘ vo vzťahu medzi matkou a dcérou. Brownová a Levinson hovoria o tom, že existuje vzťah medzi používaním priamych zdvorilostných stratégií a blízkosťou medziľudských vzťahov. Toto tvrdenie vyplýva z toho, že v blízkych vzťahoch je riziko ohrozenia tváre minimálne. Dokonca urážky vyslovené ‘priamo, explicitne‘ môžu slúžiť ako

prostriedok potvrdenia vzájomnej blízkosti. (Brownová a Levinson, 1996, s. 229). V dialógu medzi Rory a Lorelai si môžeme všimnúť niekoľko výpovedí, ktoré by mohli byť interpretované ako urážky. Medzi nimi nájdeme také, ktoré sú súčasťou 'prijateľného správania' vo vzťahu medzi matkou a dcérou, napr. keď Rory nazve príchute leskov na pery, ktoré jej Lorelai ochotne ponúkla, *'cereálne raňajky'* . Naproti tomu, ďalšie urážky, napr. Rorino prirovnanie bohatého mejkapu jej matky k mejkapu Ru Paula, sa javia ako také, ktoré prekračujú hranice 'prijateľného správania' vo vzťahu medzi Rory a Lorelai a teda vedú k ohrozeniu 'tváre' u komunikačného partnera.

'Relatívna moc' sa nezdá byť podstatný faktor v tejto konverzácii medzi matkou a dcérou. Rory a Lorelai komunikujú ako rovnocenné partnerky a bez toho, aby mal čitateľ tejto interakcie predchádzajúce vedomosti o biologickom vzťahu daných komunikačných partnerov, by nemusel prísť na to, že ide o dialóg medzi matkou a dcérou.

Na základe analýzy uvedeného dialógu s použitím Zdvorilostnej teórie podľa Brownovej a Levinsona máme možnosť vidieť praktickú využiteľnosť tohto modelu na analyzovanie zdvorilostných aspektov interakcie. V analyzovanom dialógu sú matka s dcérou nepretržite postavené pred otázku rešpektovania 'tváre', t.j. zohľadňovania partnera v komunikácii. Zdvorilostné stratégie podľa Brownovej a Levinsona slúžia ako prostriedok, ktorým sa hovoriaci vyhne ohrozeniu 'tváre' počúvajúceho. Uvedený dialóg je tiež dôkazom utvárania noriem 'prijateľného správania' vo vzťahu medzi matkou a dcérou v procese interakcie. Ako náhle dôjde k prekročeniu týchto noriem u niektorého s komunikačných partnerov, nasleduje 'kompenzačný akt', čo sa v tejto interakcii prejavuje ako ospravedlnenie jedného s komunikantov. Zdvorilostné aspekty interakcie prítomné v tomto dialógu možno pozorovať aj v ostatných dialógoch, ktoré boli predmetom analýzy v mojej diplomovej práci.

Použitá literatúra:

Brown, Penelope – Levinson, Stephen C.: Some Universals in Language Usage. Politeness. Cambridge: Cambridge University Press 1996. 304 s.

Clark, Catherine: Like Mother, Like Daughter. New York: HarperEntertainment 2002. 154 s.

Holmes, Janet: An Introduction to Sociolinguistics. Harlow: Longman 2008. 482 s.